

in de schaduw van de piramide

in de schaduw van de piramide

over de oorsprong van projectmanagement

Ron van Wieringen

© 2016 Ron van Wieringen

Verschenen bij Brave New Books

ISBN : 978 94 0215 639 3

Herziene 2^e druk

Foto omslag: Unsplash

Foto auteur: William Moore

www.ronvanwieringen.nl

Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur openbaar worden gemaakt of vereenvoudigd, waaronder begrepen het reproduceren door middel van druk, offset, fotokopie of microfilm of in enige digitale, elektronische, optische of andere vorm.

Voor Miriam, Laura en Niels

uit dank voor hun geduld

Voorwoord

Tegenwoordig zijn we geneigd om te denken dat projectmanagement bestaat uit MS-Project, MS-Excel en mail, eventueel nog aangevuld met Dropbox, GoogleDocs of Sharepoint. We denken dat een projectplan goed is, wanneer we het gekopieerd hebben van een projectplan dat voor het vorige project goed was. We vullen netjes de sjablonen in, zetten de cijfertjes op de corresponderende plaatsen en voilà, klaar. We zijn zo gewend aan dergelijke gemakkelijke invuloefeningen, dat we uit het oog verliezen wat 'projectmanagement' werkelijk inhoudt en wat het bijdraagt aan de huidige manier van zakendoen.

Wanneer je, zoals ik, meer dan twintig jaar bezig bent met het vak 'projectmanagement', stel je je vanzelf een keer de vraag: 'Was er ooit een tijd, dat er nog geen projectmanagement bestond?'

Er was sowieso een tijd voordat deze hulpmiddelen bestonden, die periode ligt niet eens ver achter ons. En ook toen bouwde men al patriciërshuizen, legde men al klinkerwegen aan naar Rome en richtte men bouwwerken op met de afmeting van de Toren van Babel. Dit soort bouwwerkjes hebben hoogstwaarschijnlijk geleid tot de ontwikkeling van het vak projectmanagement. Maar waardoor? Wat was de aanleiding? Wie was de eerste? Welke fouten maakte hij? Wat kwam hij tegen, wat ging er mis en welke oplossingen heeft hij bedacht?

Welbeschouwd bestaat 'projectmanagement' uit de meestgebruikte gereedschappen voor het leiden van een project. Oneerbiedig gezegd: wat wij nu 'projectmanagement' noemen, is eigenlijk niets meer dan een verzameling van de meest voorkomende maatregelen om de

meestvoorkomende risico's te omzeilen: 'Krijg ik wel wat ik nodig heb, komt het niet te laat, is mijn geld niet op voordat het werk klaar is en dondert het eindproduct niet in elkaar zodra ik het wil gebruiken?' Deze vier vragen omvatten alle essentiële risico's. En risico's vragen om maatregelen. Ik stel mij zo voor dat de eerste maatregel die er is bedacht is, luidde: 'Laten we maar eens beginnen met iemand verantwoordelijk te maken voor deze risico's, dan mag hij het oplossen.' Het zal wel één of andere koning zijn geweest, die op dit idee kwam. Een man die geloofde in 'Delegeer en Heers'. Zodoende vermoed ik dat de projectmanager eerder bestond dan zijn eigen vak.

Deze gedachte is uitgemond in dit boek. Een boek rondom de hypothetische vraag: 'Wat als al die maatregelen die wij 'projectmanagement' noemen, zijn bedacht door één persoon, door omstandigheden gedwongen ze uit te vinden?'

Nader bepaald: in de tijd van de oude Egyptenaren. Ik weet dat het hoogstwaarschijnlijk niet echt zo is gegaan, maar door een paar lastige projecten te situeren in de tijd van de piramides, de mastaba's en de koningsgraven, dring je wel door tot de essentie. De enige hulpmiddelen die je kunt gebruiken zijn een scherpe geest, papyrus en houtskool. En dat was het wel zo'n beetje. Zelfs het belangrijkste projecthulpmiddel van de moderne tijd – koffie – ontbrak. Dit speciaal voor alle mensen die denken dat projectmanagement draait om tooltjes. Neen, projectmanagement draait om mensen en materie.

Laten we dus eerst maar eens doen alsof er in het jaar 2600 voor Christus nog geen projectmanagement bestond, alleen maar goede bedoelingen. We kennen allemaal de bouwwerken uit de derde dynastie: de scheefgezakte trappiramides in Saqqara en de ingestorte plumpuddingen in Meidum. We weten allemaal dat er in die tijd bouwers wreed geëxecuteerd zijn omdat ze te laat klaar waren. Maar we weten óók dat de drie grote piramides in Gizeh, slechts één dynastie later, wèl op tijd klaar waren, al vijfenveertig eeuwen aan de verwachtingen voldoen en per stuk slechts twintig jaar bouwtijd hebben gekost. Er is dus iets wezenlijks gebeurd in de tussentijd. Er zijn belangrijke lessen geleerd, die we 'projectmanagement' zijn gaan noemen.

Ze beginnen allemaal bij één slimme knaap, die niets anders tot zijn beschikking heeft dan zijn scherpe geest, een stapel papyrus en wat houtskool. Plus natuurlijk een bijna ongelimiteerd aantal slaven.

Hij is de zoon van de wereldberoemde architect Hémon. Hij heeft al jaren zijn buik vol van de middelbare school en staat te trappelen om al zijn kennis over wiskunde en management (of wat er in die tijd voor doorging) in de praktijk te brengen.

Zijn naam is Ahmun.

p het moment dat de ezelskar bij de eerste tent van de rij vertraagt en de menner zijn dier begeleidt naar de waterbak, springen de jongens er vanaf. Het hondje volgt in hun kielzog. ‘Bedankt Sharif, tot de volgende keer,’ roept de jongste van de twee, ‘als ik iets voor je terug kan doen dan hoor ik het wel hè!’ De man naar wie hij het roept kijkt niet om, maar maakt alleen een vaag gebaar met zijn hand. De jongen rent langs tenten waar hongerige reizigers zoete lekkernijen kunnen verkrijgen en tenten waar kleding en schoeisel worden aangeboden. De andere jongen moet zijn best doen om hem te volgen. Het hondje haalt hen met gemak in. ‘Moen, ga je me nou nog zeggen waar we heen gaan?’ roept de achterste.

‘Dat zul je straks zien!’ roept Ahmun. Hij rent langs de tent waar kamelen te koop worden aangeboden. ‘Gevoederd en kerngezond!’ schreeuwt de verkoper naar de voorbijgangers. Ahmun is niet geïnteresseerd. Zijn vriend ook niet, die wil alleen Ahmun en Bastet bijhouden. Bastet rent inmiddels als voorste, het kleine bruine beestje met de zwarte vlek op zijn kop kent de weg. Het is niet druk bij de tenten, er zijn maar weinig mensen die hier de overstap maken van ezelskar of ossenwagen naar kamelenrug, om met één van de karavaans mee te reizen naar de levensgevaarlijke verten, die zich uitstrekken direct na de laatste tent.

‘Verse watermeloen!’ De man steekt zijn hand op naar Ahmun. De waterhandelaar aan de overkant doet een stap naar voren en haalt adem om iets te roepen als hij Ahmun en zijn vriend ziet. Ze slaan de hoek om.

Woestijnjagers zitten te wachten op handelaren en andere reizigers die hen nodig hebben. Hun deskundige, priemende ogen, die aan de scherpe woestijnlucht gewend zijn, pikken eventuele kwaadwillenden er

moeiteloos uit. Ze schudden dan hun hoofd en gebaren dat je door moet lopen. Ook toeristen worden er gauw uitgepikt, maar niet om weg te sturen. Aan slecht voorbereide reizigers valt het meest te verdienen.

Aan het eind van deze rij schiet Ahmun plotseling tussen twee tenten door. Najib ziet zijn vriend nog net op tijd uit het zicht verdwijnen en komt achter hem aan. Bij de achterkant van de tenten, aan de voet van de heuvel, vertraagt Ahmun zijn pas. ‘Jib, oppassen hier. Je moet goed kijken waar je je voeten zet, hier achter de tenten is het zand niet schoon.’

Najib kijkt, maar ziet niets bijzonders. ‘Hoezo?’

Ahmun lacht: ‘Kijk dan, zie je die vliegen niet? Raad eens waar die op af komen? Als die kooplui moeten schijten, willen ze hun handel niet in de steek laten en gaan ze vlak achter hun tent zitten. Kijk, hier bijvoorbeeld.’

Hij wijst. Hij heeft zelf al eens poep aan zijn sandalen gehad, maar voor Najib, met zijn blote voeten, zou het nog onaangener zijn. ‘Ze zijn zelfs te smerig om het even onder het zand te scheppen, hahaha! Hee, Bastet, afblijven! Vies beest.’

Wanneer ze de smalle strook vuiligheid door zijn begint Ahmun omhoog te klauteren, tegen de helling op. Ze worden nu niet meer door de schaduw van de tenten beschermd, de hitte zorgt meteen voor een vertraagde pas.

‘Kom je hier vaak?’ vraagt Najib als hij naast Ahmun komt lopen. Kromgebogen zet hij voorzichtig zijn blote voeten in het zand, dat aanvoelt als de smeulende resten van een kampvuur. Er is geen pad, blijkbaar is Ahmun de enige die de top van deze heuvel interessant genoeg vindt om naar boven te gaan. Ahmuns sporen van de vorige keer zijn door de wind weggeveegd.

‘Vaak? Ach, wat zal ik zeggen...’

‘Je moet toch eigenlijk elke dag naar die dure school van je, Moen?’ vraagt Najib. De tempelschool is niet meer voor hem weggelegd. De beginjaren heeft hij gevolgd. De gratis jaren. De hogere jaren zijn alleen voor de rijken en dan nóg. De toelatingstests zijn niet gemakkelijk en de tempelpriester moet talent in je zien. Of je moet een rijke vader hebben

die op tijd een donatie aan de school doet. In dat geval mag je zo lang blijven als je wilt.

‘Wacht even op me,’ hijgt Najib. Het is een steile klim.

‘Ik ga ook *bijna* elke dag naar tempelschool,’ zegt Ahmun terwijl hij even blijft staan. ‘Op rustdag ben ik vaak met jou. Maar niet altijd...’

‘Dus als je niet bij mij bent en niet op school, dan ben je hier?’

‘Zo is het.’

‘Weten je ouders ervan? Ik bedoel, ik heb mijn moeder niet verteld dat ik vandaag met jou mee zou gaan. Ze zou het nooit goed vinden. Ze vindt deze handelspost veel te afgelegen. En als ze zou weten dat ik hier nu was, dan zou ze Ptah, Serapis, Anubis en weet ik veel wie allemaal tot zonsondergang aanroepen. Ze zou alle goden tot waanzin drijven met haar gezeur, om er zeker van te zijn dat ik veilig terugkeer.’

‘Wat een onzin, het is hier zo veilig als wat,’ zegt Ahmun met de onnavolgbare logica van een puber. ‘Trouwens, als je je zoon kwijt bent is Anubis¹ niet de ideale god om hulp aan te vragen.’

‘Dat zal best, niet iedereen heeft op tempelschool gezeten. Maar ik snap wel dat ze bezorgd is. De reis hierheen, bij een totale onbekende op een ezelskar...’

‘Hij heette Sharif. En hij kwam uit Arabië,’ zegt Ahmun.

‘Dat wist jij ook pas nadat je bij hem op de kar gestapt was,’ zegt Najib. ‘En dan die handelaren hier beneden, wat een enge types. Maar het meest bezorgd zou ze nog zijn vanwege de woestijn.’ Hij gebaart met zijn hand. Richting de trillende horizon boven het bleekgele zand.

‘We gaan heus niet de woestijn in hoor,’ zegt Ahmun, die alweer verder klimt. Bastet is al boven, ziet hij. Het hondje blaft omlaag. Waar ze blijven. ‘Mijn moeder weet ook niet dat ik hier ben. Die denkt dat ik alle dagen naar die vreselijke tempelschool ga.’

‘Alle dagen? Dus ze weet ook niet dat wij soms met z’n tweeën het centrum van Awanu² in trekken, om bier te drinken en te feesten? Kijken of we nog leuke meiden tegenkomen.’

‘Nee, waarom zou ik haar dat vertellen?’

---

¹ De god van het dodenrijk

² Beter bekend als Heliopolis, het huidige Cairo

Najib is verbaasd. Dit weten zijn ouders dan weer wel. En ze vinden het goed. Hij is dan ook oud genoeg om een vrouw te vinden.

‘Welnee, mijn moeder hoeft niet te weten dat ik hier kom.’ Ze naderen de top. ‘Nergens voor nodig.’

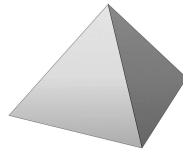
‘En je vader?’ wil Najib weten.

‘Mijn vader is al zes jaar van huis,’ zegt Ahmun, ‘Daarom kom ik hier juist.’

Ze bereiken de top van de heuvel en worden getraakteerd op een onvoorstelbaar uitzicht over de rivier, de woestijn en de stad. Najib houdt zijn adem in en prevelt iets onverstaanbaars terwijl hij met grote ogen rondkijkt. De omgeving rondom hun dorpje is één grote vlakte en hoge bouwwerken zijn er niet; er is nergens een punt waar je verder kunt kijken dan het einde van de straat.

Dan vraagt Najib: ‘Als je vader al zo lang van huis is, waar is hij dan?’

Ahmun wijst naar een plek ver weg, waar de Nijl de horizon aanraakt: ‘Daar.’

Ahmun balanceert een stukje over de kam van de heuvel. Tot Najibs verbazing liggen even verderop wat planken, kisten, zelfs stokken en een stuk doek. Ahmun duwt de stokken in het zand en slaat het opgewaaide zand weg.

Hij spant het doek op, zodat ze in de schaduw kunnen zitten.

‘Heb jij al deze materialen verzameld en naar boven gesleept?’ wil Najib weten. Ze gaan zitten in de beschutting.

‘Kijk, Jib, als je hier zit, dan kun je zien waar de Nijl het district binnenkomt en dan kun je hem helemaal volgen tot aan dáár.’ Hij wijst ver naar links, bijna over zijn schouder.

‘Ongelooflijk,’ zegt Najib. Zijn mond hangt open. ‘Je kunt de hele delta zien.’

‘Dat valt ook wel weer mee, niet overdrijven. Je ziet niet meer dan ons eigen district. Merimde of Artibis hooguit.’

‘Wel waar. Khito³ ligt daar achter.’ Hij kijkt helemaal achterom.

‘Als je Khito kon zien, dan zag je de zee ook. Je bent hier nog nooit geweest. En je gaat al bijna tien jaar niet meer naar tempelschool. Dus wat weet jij nou.’

Najib geeft zich gewonnen. De ligging van Khito is hem geen ruzie waard. Hij pakt een van de twee zware leren kruiken die aan zijn riem hangen en drinkt. ‘Jij ook wat?’

‘Graag. Als ons water straks op is, moeten we beneden even water gaan kopen bij dat tentje daar. Die tweede vanaf die kant. Daar verkopen ze bronwater uit Mala en Fajum. Je weet echt niet wat je proeft, dat is zó lekker. Die kerel heeft in zijn tent een diep gat gegraven en daar een

---

³ De stad Rosetta, een grote havenstad aan de monding van de Nijl

grote waterzak in gelegd. Dat water wordt vers aangevoerd met karavaans en in die kuil blijft het koel. Echt man, onvoorstelbaar lekker. Nog lekkerder dan het bier bij Faruk op het pleintje. Je zou bijna dat gore rivierwater nu meteen uit je waterkruik mieteren en alleen nog maar het water van die tent drinken. Als het niet zo onbetaalbaar was.’

‘Wat is dat, Mala en Fajum?’

‘Dat zijn twee oases, die kant op.’ Weer zo’n vaag gebaar in de verte.

‘Middenin de woestijn? Halen ze daar dat water vandaan? Alle goden, dat zou ik dus nooit durven.’

‘Ik ook niet hoor. Maar we zullen zodirect hier beneden wel weer een karavaan zien vertrekken die kant op. Heb jij wel eens een karavaan gezien? Dat is echt gaaf, man. Die trekken van de ene oase naar de andere. Het is de enige manier om veilig door de woestijn te komen.’

Ze staren in de verte. Ze zien de schepen op de brede rivier en de dodelijke dreiging van de eindeloze zandvlakte. En een smal spoor van vruchtbare aarde aan weerszijden van de stroom. Aan de overkant van het water nog meer uitgestrekt zand. De wereld lijkt hier niet breder dan een bebouwde strook donkere aarde getrokken door uitgestrekt onbegaanbaar wit.

‘Moen, wat bedoelde je nou net, toen je aanwees waar je vader is?’ vraagt Najib.

Ahmun wijst weer. Najib ziet het niet.

Ahmun glimlacht en wijst nadrukkelijker. ‘Daar, bij de horizon, waar de Nijl het district binnenkomt. Als je goed kijkt zie je wat huizen en tempels. Daar is Inbu-Hedj⁴.’

‘Verrek? De hoofdstad? Is dat daar?’ Najib is stomverbaasd. ‘Dus dat wilde je me laten zien! Ik had nooit verwacht dat ik Inbu-Hedj ooit nog zou zien. Het is veel dichterbij dan ik dacht!’ Najib springt op. Alsof hij staand nog verder kan kijken. Hij legt zijn hand boven zijn wenkbrauwen, als extra afdakje tegen de brandende zon. ‘En waar is het paleis van de farao? Kun je dat ook van hier uit zien?’

---

⁴ Memphis, de toenmalige hoofdstad van het land en tevens districtshoofdstad

‘Dat weet ik niet, ik weet niet hoe dat eruit ziet. Maar op een heldere dag zie je een stel paleizen van rijke gasten daar. Een daarvan zal het wel zijn... in het centrum zie je een paar grote tempels. Daar links vooral huizen en natuurlijk de kade. Ik heb alle bouwwerken zien ontstaan,’ zegt Ahmun. ‘Ik zit hier vaak urenlang te turen, ik ken de hele stad uit mijn hoofd.’

‘Weet je ook waar die ouwe van je uithangt?’

‘Hij werkt bij de bouw van de piramide van farao Netjerikhet.’

‘Laat me eens raden. Volgens mij zie ik hem daar rechts, daar staan een paar van dat soort piramides. Ik heb er wel eens van gehoord, hij is verschrikkelijk hoog en heeft van die plateaus.’

‘Klopt. Dat is hem.’

‘Het is niet helder genoeg om het goed te zien. Veel zand in de lucht. Er staan er wel een paar. Wat doet hij dan precies aan die piramide?’

‘Hij is de architect.’

‘Hè? Is jouw pa de architect? Daar is hij toch niet oud genoeg voor? Ze zijn al een paar generaties aan dat rotting aan het bouwen.’

‘Mijn vader is niet degene die ermee begon. De eerste architect was de wereldberoemde Imhotep. Die heeft de boel verprutst.’

‘Maar hoe kan het dan dat jouw vader het moest overnemen? Ik bedoel, in opdracht van de farao! Wauw, respect man!’

‘Ach. Gewoon,’ zegt Ahmun. Hij wil wel met zijn vriend over zijn vader praten, maar hij wil niet alles kwijt. Als hij te veel vertelt, dan vormt zich een afstand. Hij wil niet vertellen over de banden van zijn familie met farao’s en grootviziers. Familiebanden. Vriendschapsbanden. Mensen zoals opa Nefermaat, de grootvizier en beroemd architect. Voor Najib wil hij gewoon een schoolvriend blijven. Zonder achtergrond. Goed, Ahmun woont in een huis en heeft bedienden en Najib woont met te veel mensen in een te kleine hut aan de oever van de Nijl. Ahmun heeft sandalen en Najib heeft blote voeten. Maar meer verschillen moeten er toch niet gaan ontstaan.

Hij praat gauw door, in de hoop dat de vraag verdwijnt. ‘Er wordt beweerd dat Imhotep alleen maar bezig was met technische innovaties en veel te weinig oog had voor de planning. Ze hadden nog alleen maar de

onderste twee lagen af toen die ouwe Djoser doodging. Ze waren dus nauwelijks halverwege en ineens zaten ze te kijken met een dooie farao,' legt Ahmun uit.

Najib valt op zijn knieën in het zand, vouwt zijn handen tegen elkaar, richt zijn blik op de blauwe lucht en prevelt snel een gebed.

'Stel je niet aan, Jib,' zegt Ahmun, 'ik zeg alleen maar dat een dooie farao onhandig is.'

'Dat is heiligschennis!' zegt Najib, 'ten eerste moet je Netjerikhet zeggen en niet "die ouwe Djo..." eh.. zijn geboortenaam, ten tweede spreek je niet ongestraft over "een dooie farao". Daar moet je mee oppassen. Dat leren die priesters jou toch wel op tempelschool?'

'Net alsof die priesters zo heilig zijn. Je zou ze moeten horen, als ze tekeer gaan over de nieuwe wetten van de farao. Maar goed, jij je zin, farao Netjerikhet dus, die zo onverwacht het loodje had gelegd. Gewoon vanwege de ouderdom hè, niet eens een vergiftiging of oorlog. Dus Imhotep had er best een beetje rekening mee kunnen houden. Ik bedoel, een piramide is een graftempel hè. Dat is niet zomaar een opdracht. Er zijn bij zo'n klus natuurlijk veel dingen waar je rekening mee moet houden, maar de deadline, hallo!?! Dat is behóórlijk belangrijk. *Deadline*, het woord zegt het al. Het was niet eens zo dat Imhotep de enige was om de planning in de gaten te houden. Zo'n piramide wordt door een groep van zeker duizend man gebouwd. Maar nee, plotseling ging de farao dood en was hele club dus in paniek. Ik weet zeker dat mijn pa dat soort fouten niet maakt.'

'Moen, dat zijn allemaal slaven. Daar heb je geen reet aan. Slaven denken niet. De meeste hebben niet eens hersens. Ze verstaan je niet, zeker die Nubiërs en Moren niet. En als ze al kunnen denken, dan interesseert het ze niks. Ik denk dat ze zich kapot gelachen hebben om deze fout. Dat weet jij ook: voor slaven is er geen groter vermaak dan leedvermaak.'

'Het zijn niet alleen maar slaven, er zijn ook vrijwilligers bij uit de omgeving.'

Najib denkt hier even over na. 'Dat lijkt mij op zich ook wel gaaf, het is natuurlijk machtig om mee te bouwen aan een piramide. Maar waar haal je al die tijd je inkomsten vandaan? Je moet toch eten. En de

meesten zullen wel een familie hebben. Vrijwilligers worden niet betaald lijkt me, of wel?’

‘Ik denk dat er veel boeren bij zijn, die doen mee als er op hun akker niks te doen is. Als de Nijl overstroomt, komen ze helpen bij de bouw. En als het water weer zakt, rennen ze allemaal weg want dan moeten ze weer op de boerderij zijn.’

‘Dus,’ concludeert Najib, ‘aan vrijwilligers heb je al net zo weinig als aan slaven.’

Ze staren weer naar de horizon, waar ze met moeite wat minuscule driehoekige witte zeilen kunnen ontwaren. Najib is diep onder de indruk en geniet van het schouwspel.

‘Wat is er eigenlijk gebeurd met die Imhotep? Hielden ze hem ervoor verantwoordelijk dat de bouw niet op tijd klaar was?’

‘Yep. Dood.’

‘Echt? Dood?’

‘Niet zomaar gedood,’ legt Ahmun uit, ‘het werd door de hogepriester in Inbu-Hedj uitgelegd als een fout jegens de goden. De zoon van Netjerikhet, onze huidige farao Sekhemket, trapte daar in. Een soort hoogverraad. Het werd uitgelegd alsof Imhotep zelf de farao vermoord had.’

‘Maar hij had het toch niet opzettelijk gedaan?’

‘Dat maakte geen verschil. Op het moment dat de farao na zijn dood de bescherming had moeten ontvangen van een solide graftempel, compleet met de juiste beschermende spreuken aan de binnenkant, het gangenstelsel, de tombes, de kisten, de hele toestand, was dat allemaal niet klaar en was dat de schuld van de bouwer. In de ogen van de hogepriester werd het lichaam niet beschermd. Ze hebben het nog een tijdje kunnen rekken met een hele uitgebreide balseming en mummificatie, ze hebben de ingewanden apart gemummificeerd en in eigen kistjes gedaan, maar daarna hadden ze die piramide toch echt nodig. Dus op dat moment is mijn vader naar Inbu-Hedj geroepen om de klus af te maken.’

‘Alle heiligen bij elkaar,’ roept Najib, ‘ik wist helemaal niet dat zo’n lijk dan leeggehaald wordt.’ Blijkbaar vindt hij dat detail uit

Ahmuns verhaal het belangrijkste. Ahmun is blij dat zijn vriend niet doorvraagt.

‘Vaak niet,’ legt Ahmun uit, ‘maar in het geval van Netjerikhet hebben ze uitgebreid de tijd genomen. Elk dingetje dat eruit kwam is leeg geknepen, in de zon gedroogd, in een apart zoutbadje gelegd, een apart verbandje erom, apart kistje ervoor gemaakt. Gewoon om tijd te rekken.’

‘Ik moet er niet aan denken wat er allemaal uit zo’n lijk komt.’ Najib rilt bij de gedachte.

‘Hoe dan ook,’ zegt Ahmun, ‘Imhotep ontliet zijn straf ook niet. Het gemeenst van alles is nog wel dat die straf werd gebracht alsof het een grote eer was. Hij zou na zijn dood geheiligd en gemummificeerd worden, net als de farao, hoewel hij uiteindelijk op een onbekende plek begraven is. Goed, Imhotep mocht dus naast Netjerikhet op de mummificatietafel plaatsnemen, met een groot publiek eromheen. Net als de overleden farao werd hij ook ingesmeerd met een bijtend looizuur om de huid in snel tempo in leer te veranderen, daarna opengesneden, leeggehaald, de binnenzijde ingesmeerd met zout en vervolgens gebalsemd. Maar het verschil was...’ Ahmun grijnst en rolt met zijn ogen om het verhaal kracht bij te zetten, ‘dat Imhotep nog leefde toen dat werd gedaan. Hij schijnt nog steeds gekrijst, geslagen en geschopt te hebben als een wild beest toen het laatste windsel werd aangetrokken en zijn sarcofaag werd gesloten.’

‘Alle goden op een brandstapel! Dat kan niet! Nietwaar, t  smerig gewoon!’ schreeuwt Najib en van schrik rent hij een paar passen verderop. Als hij gekalmeerd is komt hij weer naast Ahmun op de gammele plank zitten en kijkt weer in de verte.

‘Als ik het goed zie is de piramide die je vader moest afmaken al lang klaar. Laten we hopen dat jouw vader zijn deadline wel heeft gehaald, Moen.’

Ahmun en zijn moeder zijn juist aan het avondeten begonnen. Bastet schiet blaffend onder tafel vandaan als er aan de voordeur wordt geklopt. Eén van de slaven doet open en een man stapt naar binnen. De man ziet er wat verwilderd en stoffig uit, alsof hij een lange reis achter de rug heeft. ‘Hémon!’ roept moeder en valt hem huilend in de armen. ‘Eindelijk, wat ben je lang weggebleven!’

‘Liefste Aidan, wat heb ik jou gemist.’ Ze omhelzen elkaar. Dan ziet de man Ahmun. ‘Herken je me nog?’ vraagt hij.

‘Moentje, herken je je eigen vader niet meer?’ vraagt moeder.

‘Je moet me geen Moentje meer noemen, mam, ik ben volwassen,’ zegt Ahmun. ‘En natuurlijk herken ik je wel, ouwe. Hoe is-ie.’

‘Je ziet het,’ zegt vader, ‘Dikker. En ik moet me nodig scheren.’

‘Je zult wel honger hebben,’ zegt moeder. Niet dat vader daar enige aanleiding toe gaf, maar zoiets zeg je nu eenmaal tegen een stoffige reiziger.

Gauw wordt er plaats gemaakt aan tafel. Een slaaf brengt eten. Ahmun is opgetogen, hij wil naast zijn vader zitten. Hij heeft zes gemiste jaren in te halen. Hij onderzoekt vader met zijn ogen. Hij moet zich inderdaad nodig scheren en schone kleren aantrekken. Maar hij heeft ook een nare snee over zijn wang. De snee is pas een paar dagen oud. Dat kon wel eens een litteken worden.

Terwijl vader eet, vertelt hij over zijn werk in Inbu-Hedj.

‘Je zult nog wel onthouden hebben dat farao Djoser overleden was, terwijl de trappiramide nog niet klaar was. Er was een nieuwe architect nodig om zijn piramide af te maken.’

‘Wat was er dan gebeurd met de architect die daaraan bezig was? Kon die het niet gewoon afmaken?’ wil Ahmun weten. Hij kent het verhaal wel, maar wil graag dat zijn vader het vertelt.

‘Imhotep? Hij kon het werk niet voortzetten.’

‘Waarom dan niet?’ dringt Ahmun aan.

‘Omstandigheden. Maakt niet uit.’

‘Moentje, even niet zeuren,’ zegt moeder. ‘Je weet heus wel wat Imhotep overkomen is.’

‘Affijn, ik werd hier opgehaald door zo’n groot escorte. Staan er zes van die trompetters bij je voordeur met een bericht namens de farao.’ Vader laat zich de linzensoep goed smaken.

Die dag herinnert moeder zich nog wel. Een belangrijke dag. Plotseling was Hémon een groot man. Ze was van het ene moment op het andere gestegen op de sociale ladder. Ze kreeg voorrang bij de groentehandelaar. Ze kreeg korting op bier en wijn.

‘Toen werd ik in Inbu-Hedj bij de nieuwe farao gebracht. Hij legde me uit dat het mijn taak was om de piramide voor Djoser verder af te maken.’

‘Mag jij wel gewoon Djoser zeggen?’ vraagt Ahmun.

‘Ik wel.’ Vader lacht. ‘Farao Sekhemket noem ik ook gewoon Djoser-titi⁵ als ik met hem overleg hoor. Dat vindt hij prima. In het echt vallen die farao’s best mee.’

‘Dan zeg ik voortaan ook gewoon Djoser-titi.’

‘Doe dat maar niet. Niet op straat,’ vindt vader. ‘Het ligt nogal gevoelig.’

‘Hémon, even niet die stoere praat, je neemt die jongen er nog in mee,’ zegt moeder. ‘Vertel ons over de piramide.’

‘Ja, goed. Op zich vind ik het maar lelijk, die trappetjes, maar oké, als ze dat willen. Voor de hogepriester heeft het betekenis hè. Je moet het zien als een soort tempel bovenop een tempel. En daar bovenop weer een tempel. En zo zes of zeven lagen bovenop elkaar. Totdat je met de bovenste dicht bij Ra zit. Ik had er andere ideeën over, maar dat kon natuurlijk niet.’

---

⁵ Djoser-junior, zijn geboortenaam

‘Is dat wel stevig genoeg?’ wil Ahmun weten.

Vader grijnst. ‘Slimme vraag, jongen.’ En naar moeder ‘Zie je Aidan, dat heeft-ie van mij. Interesse in de bouw.’ Dan weer tot Ahmun: ‘Zoals je kunt zien aan de bouwwerken van opa, is de traditionele bouwmethode inderdaad niet stevig genoeg. Maar dat is juist zo mooi aan de innovaties van Imhotep: hij gebruikt massief gehouwen graniet!’

‘Zo moet je niet over je vader spreken,’ vindt moeder.

‘Hij mag het best weten. Ik heb Ahmun veel te weinig verteld over de familie. Voordat ik vertrok was hij nog te jong. Maar nu..’ trots knijpt hij Ahmun in zijn bovenarm. Hij lacht, neemt nog een slok bier. ‘Die goeie ouwe Nefermaat, jouw opa, heeft dus al die dingetjes in Meidum gebouwd. Van die tempeltjes, mastaba’s, een paar piramides, kleintjes. Ik denk zelf dat hij zich beter bij zijn vak als grootvizier⁶ had kunnen houden, maar hij moest zonodig zijn positie in het hiernamaals zekerstellen met een paar bouwwerken.

Weet je nog dat we voor zijn begrafenis een stuk met de boot moesten reizen? Wel twee keer zo ver als Inbu-Hedj. En dat we toen aankwamen bij een groot tempelcomplex en daarnaast een piramide? Tenminste, als je dat een piramide wilt noemen. Een lelijk bouwwerk met veel te steile wanden. Dat was allemaal onder leiding van jouw opa gebouwd van traditionele stenen van ongebakken klei. Het meeste daarvan staat nu al weer op instorten.

Imhotep heeft geëxperimenteerd met het bakken van klei in dezelfde ovens als waar deze bekers in worden gemaakt, maar dergelijke grote brokken kun je niet betrouwbaar bakken. Toen is hij bij de piramide van Djoser overgestapt op uitgehouwen natuursteen. Dat is veel sterker. En hij heeft de wanden veel minder steil gemaakt.’

‘Het uithouwen van die stenen kost toch veel tijd?’ wil Ahmun weten.

‘Ja,’ zegt vader. ‘Hoezo?’

‘Hij had blijkbaar al tijd verloren door zijn experimenten met het bakken van de stenen en daarna koos hij voor de traagst mogelijke productiemethode.’

---

⁶ *Minister, adviseur van de farao*

‘Ja. Nou en?’

‘Was dat niet de reden dat hij nog nauwelijks opgeschoten was op het moment dat Djoser stierf?’

‘Netjerikhet, niet “Djoser”. Misschien wel. Zo heb ik het nooit bekeken. Hm...’ Hij neemt nog een slok. ‘Maar hoe dan ook, het ging mij dus om de innovaties van Imhotep.’

‘Jouw vader had ook allerlei belangrijke innovaties,’ komt moeder ertussen.

‘Wat wil je toch met mijn vader?’ zegt vader geërgerd.

‘Ik vind dat je te denigrerend over hem spreekt,’ zegt moeder. ‘Je moet respect hebben. Neerbuigendheid jegens de doden is gevaarlijk.’

Woest neemt vader een slok, waardoor het bier over zijn stoppelbaard stroomt. ‘Ach, houd toch op! De innovaties van mijn vader; iedereen had het bijvoorbeeld over zijn graveertechniek. En moet je die nu zien!’

Dan, tot Ahmun: ‘Om de versieringen in de piramide en in de mastaba’s te maken had hij bedacht dat de figuren met ijzeren kraspennen moesten worden gegraveerd in grote platen kalkzandsteen. Die groeven maak je dan zo diep als een pink, wat trouwens ongelooflijk veel tijd kostte. Daarna vul je ze met verf.’

‘Dat gaf een prachtig effect, Hémon, dat vond je zelf ook,’ zegt moeder.

‘Dat is waar. Iedereen had het over de schitterende afbeeldingen van nijlganzen van Nefermaat. Maar we hadden laatst een nieuwe voorman op de bouw, die in Meidum was geweest en hij had met eigen ogen gezien hoe het er nu voor staat: de verf krimpt bij het drogen, de stenen plaat krimpt niet want dat is natuursteen, dus wat denk je...’

‘Het lijkt mij dat de verf er dan uit valt,’ gokt Ahmun.

‘Juist, heel goed! Hé, Aidan, dat is mijn zoon!’ roept vader. ‘Als je nu door die mastaba’s loopt, dan krijg je vieze voeten van de verf die op de grond gevallen is! Dát zijn nou de innovaties van mijn vader!’

En tot moeder: ‘Je vraagt je misschien af wat die voorman van ons in de mastaba’s deed? Hij moest het herstellen, want er was ingebroken. Niet in de mastaba van mijn ouders, maar wel in die van de farao. Helemaal leeggeroofd. Weet je hoe? Een tunneltje gegraven, dwars door